

“KUR’AN-I KERİM’DE MAHALLİ HÜKÜMLER MESELESİ” ÜZERİNE BİR DEĞER- LENDİRME

Prof. Dr. Salim ÖĞÜT¹

An Evaluation on the Issue of the Local Rules in Qur’ân

This paper aims to examine the opinion of Mehmed Said Hatiboğlu on the verse that recommends the girls half share of the brothers. His opinion is that the very verse is local rule, the intellectual woman is right in her objection who could bear this rule and this rule is not fit with Qur’an but fit with the opinion of who accepts such kind of local rules as absolute rule for all time. Consequently the very verses which regulate the law of inheritance definitely could not be local rules. That is clear from grounds of the revelation and style and stress of the verses.

...Mesela kızlara erkek kardeşlerinin yarısı kadar hisse tavsiye eden ayete Müslüman toplumun doktor, mühendis, şirket patronu... olmuş kadını razı etmeniz mümkün değildir. Onların adalet adına yapılmış bu isyanları acaba Kur’an’a mı yöneliktir denecek olursa, biz bu kanaatte olmadığımızı söylemek isteriz.....” (İslâmiyât, c.VII, sy. 1, s.12)

Yukarıdaki cümlelerin müellifi olan Muhterem Hocamız Sayın Mehmed Said Hatipoğlu, *İslâmiyât* dergisinin hemen hemen her sayısında bu tür konulara dikkat çekmekte ve düşüncelerini çok rahat bir biçimde ifade etmektedir. Son derece mühim ve bir o kadar da girift olduğu tartışmasız kabul edilen böylesi konularda imal-i fikirde bulunduğu için hocamızın cesaretini takdir, gayretini tebrik ediyor, biz de bu vesile ile kendisinden aldığımız cesaret ve heyecanla bu hususlara dair görüşlerimizi ifade etmek istiyoruz. Eminiz ki bu tür müdâvele-i efkâr, bârika-i hakîkatin doğmasını hızlandıracaktır.

Öncelikle belirtelim ki biz bu konunun biri **ilmî**, diğeri **fikrî** olarak nitelenebilecek, iki önemli boyutu olduğunu düşünmekteyiz. Bu sebeple birinci bölümde, meselenin **ilmî/kitâbî** boyutuna dair bazı nakillerde bulunacak ve ardından kısa bir değerlendirme yapacağız. İkinci bölümde ise genel anlamda **konuya ilişkin düşüncelerimizi** serdedeceğiz.

¹ Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

1. Bölüm:

Miras konusuna dair hükümler, hem Kur'an-ı Kerim ayetleriyle, hem de Hz. Peygamber'in kavli ve fiili sünnetiyle sabit olduğu için, konu ile ilgili ayet ve hadislerin bir kısmına işaret etmeyi uygun görmekteyiz.

Miras ayetleri:

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuş ise, anasına üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer. Bütün bu paylar ölenin) yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır (zevcelerinizindir). Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, anababası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kızkardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. (Bu taksim) yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın (yapılacaktır). Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, halîmdir. (en-Nisâ, 4/11-12)

Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimşenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kızkardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kızkardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Kızkardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir. (en-Nisâ, 4/176)

Kur'an-ı Kerim ayetleri bazen direkt olarak yeni bir hüküm koymak üzere nâzil olduğu gibi bazen de bir soruya cevap olarak gelebilir. Hadis külliyyatında yer alan rivayetlerden anladığımız kadarıyla, miras ayetleri ikinci sınıftandır. Böyle durumlarda sözkonusu ayetin doğru anlaşılabilmesi için, o ayetin inişine sebep olan hadiseyi/sebeb-i nüzûlü bilmek önem arz edebilir; hatta bazen kaçınılmaz olabilir. Biz bu noktada sözkonusu ayetlerin anlaşılması için olmasa da “mahallilik” tartışmalarının gün ışığına çıkmasına kat-

kısı olması bakımından, bu ayetlerin sebab-i nüzulü ile ilgili bilgileri de özetlemek istiyoruz.

Ayetlerin esbâb-ı nüzulü hakkındaki rivayetler:

İbn Mâce naklediyor:

(Ensar’ın Hazreç kabilesinden) Sa’d b. er-Rabî’in (r.a.) karısı (kocası) Sa’d’ın iki kızını Peygamber’in (s.a.s.) yanına getirerek : “Yâ Rasulallâh! Bunlar Sa’d’ın kızlarıdır. Sa’d seninle beraber katıldığı Uhud savaşında şehid edildi. Bu kızların amcası Sa’d’ın bıraktığı malın hepsini aldı. Şüphesiz kadın (genellikle) malının hatırına nikahlanır.” dedi. **Rasulullah (s.a.s.) sükût etti. Nihayet miras ayeti** (olarak bilinen “*Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder....*” ayeti) **indirildi.** Bunun üzerine Rasulüallah (s.a.s.) Sa’d b. Ebî Rabî’in erkek kardeşini çağırttı ve:

“Sa’d’ın malının üçte ikisini onun kızına ver. Karısına da sekizde birini ver. Sen de geri kalanı al” buyurdu.²

Müslim naklediyor: Câbir b. Abdillâh diyor ki: Hastalanmışım. Rasulüallah (s.a.s.) Hz. Ebû Bekir’le birlikte beni ziyarete geldiler. O arada bayılmışım. Bunun üzerine Rasulüallah abdest aldı ve abdest suyunun bir kısmını üzerime döktü. Ben de ayıldım ve dedim ki: Yâ Rasulallah! “Malımı (mirasçılar arasında) nasıl taksim edeyim?” **Fakat bana bir cevap vermedi. Nihayet miras ayeti olan:**

*“Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kim-
senin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor (en-Nisâ, 4/176) ” nazm-ı
celîli indi.*³

Miras ayetlerinin bu ve benzeri olaylar ve sorular üzerine nâzil olduğu hususunda tefsir âlimleri de ittifak halindedirler.⁴

Şüphesiz bu ittifak önemlidir. Zaten bu kadar rivayet karşısında başka bir ihtimal de düşünülemezdi. O yüzden bu konuda tefsir kaynaklarından ilave nakiller getirmeyi gerekli görmüyoruz. Yalnız, bu kaynaklarda mezkûr ayetlerin yorumları sunulurken neredeyse bütün müfessirler tarafından dile getirilmiş bazı hususlar var ki, konumuzla doğrudan doğruya ilgisi bulunduğunu sandığım bu bölümlerden kısa kısa alıntılar yapmadan geçmeyi de uygun görmüyorum.

Tefsir alimlerinin bu ayetlerle ilgili değerlendirmeleri:

Râzî: “*Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir*” ayetinin manası şudur: Allah’ın

² İbn Mâce, “Ferâiz”, 2, 5; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 435; III, 307.

³ Müslim, “Ferâiz”, 5, 7.

⁴ Taberî, *Tefsîr*, IV, 275; Kurtubî, *Tefsîr*, V, 57-58; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 404.

miraslar konusundaki bu taksimi, sizin fitratlarınızın meyledeceği taksimlerden evlâdır. Çünkü Allah Teâlâ bütün malumatı **bilendir**, Böyle olunca, mirasların taksimi konusunda da maslahatları ve mefsedetleri bihakkın bilir. Ayrıca **O, hakîmdir** de. Asla **en uygun ve en güzel** olandan başkasını emretmez. Hal böyle olunca O'nun taksimi sizin taksiminizden daha uygundur. Bu durum, Allah'ın meleklerine hitâben: "*Sizin bilmeyeceğinizi herhalde ben bilirim* (el-Bakara, 2/30)" ayetinin bir benzeri gibidir.⁵

İbn Kesîr:

"*Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder.*" Ayetinin manası, size onlar hakkında adaletle hükmetmenizi emreder, demektir...

Ayrıca Allah Teâla yarattıklarına karşı, bir annenin yavrusuna karşı gösterdiği merhametten daha merhametlidir. Bu yüzden ebeveyne –anne ve babaya- bile çocukları hakkında tavsiyelerde bulunmakta ve onları çocuklarına karşı âdil davranmaya davet etmektedir. Bu durum göstermektedir ki Yüce Allah, kullarına karşı ana-babadan daha müşfik ve daha merhametlidir. Nitekim Sahih bir hadiste şu bilgiye rastlamaktayız:

"Bir savaş sonrasıydı. Esirler arasında çocuğundan ayrı düşmüş bir kadın da vardı. Kadıncağız çocuğunu arıyordu. Onu bulunca kucağına aldı, bağrına bastı ve emzirdi. Resûlullah (s.a.s.) çevresindekilere:

"Bu kadının kendi çocuğunu ateşe atacağına ihtimal veriyor musunuz?" diye sordu.

"Asla, atmaz" dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), "İşte Allah Teâlâ kullarına bu kadının yavrusuna olan şefkatinden daha merhametlidir" buyurdu."⁶

"*Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır*" kavli keriminin manası ise şudur: Miras hukukunun tafsilatına dair zikrettiğimiz bütün hususlar, bazı mirasçılara diğerlerinden daha fazla verilmesine dair bütün hükümler, Allah tarafından hükmolünmüş bir farzdır. Nitekim Allah Teâlâ, ilim ve hikmet sahibi olarak her şeyi mahalline koyan ve herkese hak ettiğini verendir."⁷

Muhammed Abduh:

Ayetteki "*Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır)*"

⁵ Ayetin tamamı şöyledir: "Düşün ki, Rabbin meleklerle: "Muhakkak Ben, yeryüzünde bir halife tayin edeceğim." dediği vakit, "Biz seni tesbih ve takdis edip dururken orada fesat çıkaracak ve kanlar akıtacak bir yaratık mı yaratacaksın?" dediler. "Her halde Ben sizin bilmeyeceğiniz şeyleri bilirim!" buyurdu."

Râzî'nin bu benzetmesi, gerçekten üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Ayrıca bu tesbit, Râzî'nin ufkunun ne denli engin olduğunu gösteren örneklerden biri olarak da algılanabilir.

Bk. Râzî, Tefsir, V, 227.

⁶ Buhârî, "Edeb", 18; Müslim, "Tevbe", 22.

⁷ İbn Kesir, I, 404.

ifadesi, bir parantez cümlesidir ve manası şudur: ...Ölünün terekesinin tak-simi hususunda cahiliyye âdetine uymayınız. Onlar mirası, düşmanla sava-şan güçlü kişiler arasında paylaşıyorlar, çocukları ve kadınları bundan mahrum bırakıyorlardı. Bilakis, Allah’ın emrine uyunuz. Çünkü O, dünya maslahatlarınızın ne ile kâim olacağı ve ahiret mükâfaatlarınızın hangi yolla artacağı hususlarında, maslahatlarınızı sizden daha iyi bilmektedir.

Ayetin “*Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir*” bölümünün an-lamı ise şudur: O, sizin bütün işlerinizi ihâta eden ilmi, eşyayı hakkıyla tak-dir eden ve her şeyi en layık olduğu yere oturtan hikmet-i bâliğası sebebiyle sadece ve sadece sizin maslahat ve menfaatiniz bulunan hususları emreder. Zira hiçbir maslahat ve menfaat ciheti O’na gizli kalmaz. O, herhangi bir şeyi hak ettiği yere koymaktan ve bir hakkı da sahibine vermekten alıkoyan hevâ ve hevesten münezzehtir.⁸

Mevdûdî:

Mirasın bölüştürülmesinde iki önemli prensip, erkeğin hakkının, kadı-nının iki katı olmasıdır. **Bu tamamen akla uygun ve adil bir paylaşır-madır.** İslam hukuku ailenin ekonomik sorumluluğunu erkeğe yüklediği ve kadını bundan hemen bağımsız kıldığı için, adalet, kadının miras payının erkeğinkinden az olması gerektiğidir.⁹

Elmalılı Hamdi Efendi:

Şüphe yok ki bu farızaları belirleyen ve size tavsiye eden Allah, ta ezeld-en beri **âlim** ve **hakîm**dir. Bundan dolayı bunların hepsini, Allah Teâlânın ilim ve hikmeti ile farz ve takdir buyurmuş olduğunda, dünya ve ahiret fayda ve menfaatinize uygun bulunduğunda hiç şüphe etmeyiniz. **Bu paylaşmanın doğru olduğunu, noksan aklınız kavramaz da “kadınlara hiç verilmeseydi veya eşit verilseydi yahut şu yönü şöyle olsaydı” gibi düşüncelere sap-lanacak olursa, onu Allah’ın ilmine havale ediniz ve gereği ile amel edi-niz.**¹⁰

Mehmed Vehbi Efendi:

Emr-i miras ve herkesin nasiplerini tayin, **emr-i teabbüdidir**, sizin akıllarınızın hükmedeceği bir şey değildir. Binaenaleyh kendi arzu ve emelle-riniz üzerine bazılarını varis kılıp bazılarını mahrum etmekle emr-i ilahiye muhalefet, sizin için caiz olmadığından, gerek usulünüz tarafından babaları-nızı ve gerek furuunuz tarafından oğullarınızı müsavi addedip beyinlerinde fark ettirmemek lazımdır. Zira pederlerinizden ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatte daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Allahü Teâlâ şu takdir ettiği sehimleri size kati olarak farz kıldı ve takdir etti. Binaenaleyh sizin için

⁸ Abduh, *el-Menâr*, IV, 420.

⁹ Mevdûdî, *Tefsir*, I, 296.

¹⁰ Elmalılı, *Tefsir* (sadeleştirilmiş nüsha), II, 526.

riayet vaciptir. Zira Allah Teâlâ sizin mesalihinizi bilir ve ihtiyacınıza ve istihkakınıza göre nasiplerinizi hükmeder.¹¹

Ömer Nasûhî Bilmen:

(Bütün bunlar) tereke hakkındaki bu ilahi emirler, vazifeler (**Allah Teâlâ tarafından birer farîzadır**) Birer maslahat ve hikmete müstenittir. Sizlerin uhdesine düşen ise, bunlara razı olmaktır. Sizlerin hakkınızda usulünüz mü fûrunuz mu daha hayırlı olacağını, bunlardan âlem-i ebediyette sizlere hangileri daha faydeli bulunacağını siz kestiremezsiniz. O Halde farîze-i irsiyenin hikmetini bihakkın takdir edemeyebilirsiniz. Sizin vazifeniz bu gibi ahkâm-ı ilahiyeyi kabul etmektir. (Şüphe yok ki Allah Teâlâ) kullarının bütün umuruna (herhalde âlimdir.) **O hâlıkı Zîşân, minel ez ellebed ilim sıfatıyla muttasıftır. Ve (hakîmdir.) Her emri ve her takdir ve hükmü aynı hikmettir. O'nun bütün evâmîr ve nevâhîsi hikmetten, maslahattan hâlî değildir. Ehl-i imanın en birinci vazifesi de bunu bilip tebcil ve takdis etmektir.**¹²

Tefsirlerin değerlendirmesi:

Öyle sanıyorum ki, en kadîminden en müteahhirine kadar bütün ulemâ tarafından ortak bir dil olarak kullanılan yukarıdaki üslubun, yaklaşık son on onbeş yıldır tamamen saf dışı edildiğini, bu vesile ile hep birlikte fark etmiş olduk. “Allah’ın **alîm** ve **hakîm** olduğu, dolayısıyla “aslâ **en uygun ve en güzel** olandan başkasını emretmeyeceği”, insanın, ise **hevâ ve heveslerine** kapılarak doğrudan ayrılma ihtimalinin yüksek bulunduğu, ayrıca, Allah Teâlâ’nın kullarına karşı şefkatli bir anneden ve merhametli bir babadan daha müşfik olduğu, çocuğundan ayrı düşen emzikli bir annenin, çocuğuna karşı duyduğu iştihak, hasret ve heyecandan daha fazlasıyla kullarına yöneldiği, binaenaleyh, Allah’ın hükümleriyle, hevâ ve hevesleri arasında bir tercihte bulunmak iktiza ettiği zaman, Allah’ın hükmünü tercih etmenin, dînevî ve uhrevî maslahatlar açısından daha tutarlı ve akıllı bir yol olarak görülmesi gerektiği hususları, uzun zamandır göz ardı edilen noktalar olarak tezahür etmektedir.

Bu durumda bu gün sorulması gereken en önemli soru herhalde şu olmalıdır:

Hem inanç, hem de ilim açılarından bakıldığında, böyle bir üslubun dindeki yeri neresidir? Acaba, başta **dinî nasları** anlama ve yorumlamada, buna bağlı olarak da “**din**” olgusunu ve ona yönelik beklenti ve talepleri tespit etmede, bu üslubun da belirleyici bir rolü var mıdır? Dolayısıyla son on, onbeş yıl içinde iyice belirginleşen mevcut din anlayışının bu şekilde tezahür etmesinde, yukarıdaki konulara yaklaşımdaki üslup farklılığının da etkisi

¹¹ Mehmed Vehbi, *Tefsir*, II, 851-852.

¹² Ömer Nasûhî, *Tefsir*, II, 561.

olmuş mudur? Bütün bunlara ilaveten son bir soru: Hem **iman**, hem de **ilim** bakımından, o üslup gerekli midir, yoksa gereksiz, hatta problemlidir?

Bu nakillerden ve değerlendirmelerden sonra artık şu soruyu sormak kaçınılmaz olmuştur:

Miras ahkâmı, Mahallî hükümlerden addolunabilir mi?

Kur’ân-ı Kerim hükümlerinin bir kısmının –bazı ilahiyatçılara göre muamelatla ilgili olanların tamamının- mahallî olup olmadığı meselesi, son dönemin en ciddi iddialarından ve tartışma konularından biri, hatta birincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhterem hocamız da bu yazısında mezkûr meseleye temas etmekte ve yukarıda naklettiğimiz ayetlerle sabit olan **miras hükümlerinin mahalliliğini** beyan etmektedir. Tabii olarak, sözün burasında bizim de bu konudaki kanaatimizi ifade etmemiz gerekmektedir.

Kanaatimize göre, gerek miras konusunu düzenleyen ayetlerin esbâb-ı nüzulü, gerekse ayet-i kerimelerin hem üslup hem de vurgusu, apaçık olarak göstermektedir ki, bu hükümler kesinlikle mahallî olamaz. Çünkü:

1-Yukarıda kaydettiğimiz nüzul sebeplerinde açıkça görülmektedir ki, Hz. Peygamber bu konuda bir soruya muhatap olmuş, ama hemen cevap vermemiş, çünkü **emr-i ilahi**yi beklemiş, ardından da kendisine gelen vahye göre hükmetmiştir. Bu husus çok sarîh olarak göstermektedir ki, bu hüküm daha önce uygulananların benzeri değildir. Yani o günkü Arap toplumunun uygulamalarından birisi tercih edilmiş değildir.¹⁵

Ayrıca Hz. Peygamber’e gelenler ve fetva isteyenler, zaten içinde yaşadıkları cahiliyye toplumunun bu konudaki uygulamasını şikâyet üzere müracaat etmişlerdir. Bu da bir kere daha göstermektedir ki, ortada inkılâp çapında bir değişiklik mevcuttur.

2- *“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder...Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”*

“Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, halîmdir.”

“Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor:... Şaşırmanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.”

¹⁵ Gerçi bizim kanaatimize göre, öyle olsa bile, yani bir hüküm Arap toplumundaki uygulamalardan birinin ibkâsı şeklinde tecellî etse bile, o hükmün ilâhiliğine halel gelmez. Zira bir hükmün Allah tarafından ibkâ edilmesi, onun, daha önceki şeriatlar vasıtasıyla insanlığa tebliğ edilmiş bir ilahi hüküm olduğuna yeterince işaret etmektedir. O günkü toplumda hala uygulama imkânı bulmuş olmasını açıklamak da gayet basittir. Çünkü bütün ilhad ve inkâr çabalarına rağmen, hiçbir toplumda ilahi vahyin izlerini tamamen silmek mümkün olmamıştır. İbkâ olunan o hüküm de o izlerden biridir. Ayrıca aksini düşünmek, bize göre, Allah tealanın ilim, hikmet ve kudret sıfatlarıyla ka-bil-i telif bir açıklamayı imkânsız kılmaktadır.

Bu ayet-i kerimelerde açık seçik sergilenen bu vurguların hiçbir anlamının olmadığını söylemek, bilmem ki kolay mıdır? Bu hükümlerin Allah'a ait olduğu, Arap örf ve âdetinin taklidi olmadığı konusu, acaba başka hangi dil, üslup ve vurgu ile anlatılabilir?

Bir başka ifade ile bu konular hangi üslupla dile getirilmeleri halinde mahallilik özelliğinden kurtulabilir ve evrensellik niteliğini kazanabilirlerdi? Yoksa bazı konular, Kur'an ve Sünnet'teki sübut ve delalet durumlarına bakmaksızın, karakterleri icabı, her yerde ve her şartta mahalli olmak zorunda mıdır?

İkinci şıkka "evet" diyenler, o zaman şu soruyu da cevaplamak zorundadırlar:

O halde Allah Teala bu konularda, bu kadar kesin bir dille, bu talimatları niçin vermiştir?

Bu ve benzeri daha birçok soruyu gündeme getirip tartışmak mümkündür ama burada konu dışına taşmamak için bu kadarla iktifa ediyoruz ve diyoruz ki:

Kanaatimize göre, bu husus ancak bu kadar güçlü ve veciz olarak ifade edilebilirdi. Bu konuda ne sözün kâilinde bir anlatım acizliği, ne de sözün kendisinde müphemlik veya muğlaklık mevcuttur. Ancak üzülererek ifade edelim ki modern çağda ilahi kelama yönelik olarak üretilen müphemlik ve muğlaklık iddialarının kaynağı, bizlerin, yani çağdaş ulemanın zihinlerinde ve gönüllerindedir.

Ferâiz ilminin önemi:

Bilindiği üzere ferâiz, İslam miras hukukunu inceleyen bir ilim dalıdır. Ayetlerin yanı sıra birçok hadiste de terekenin varisler arasında Allah'ın kitabına göre paylaşılması gereğinin vurgulanması sebebiyle¹⁴ bu ilim, sahabe döneminden itibaren özel bir ilgiye mahzar olmuştur. "İlk dönemden itibaren konu başlıklarına göre tasnif edilen hadis kitaplarının hemen hemen tamamında yer alan feraiz bölümlerinde, İslam miras hukukuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'den, sahabe ve tabiinden rivayet edilen söz ve uygulamalar derlenmeye çalışılmış, sahabe döneminden itibaren bu başlık altında yazılan veya rivayet edilen müstakil eserlerde de önceleri sadece bu konuya dair nakillere yer verilirken, giderek bu naklî bilgiler etrafında bir hukuk doktrini gelişmeye başlamıştır."¹⁵

İslam Hukuk Metodolojisinin bu konuya yaklaşımı:

Bütün bunlara ilave olarak bir de meselenin usul-i fıkıh âlimlerimiz tarafından ele alınan bir yönü var ki, başka hiç bir söze hacet bırakmayacak

¹⁴ Buhârî, "Ferâiz", 5, 7, 9, 10; Müslim, "Ferâiz", 2, 4; Ebû Dâvud, "Ferâiz", 7.

¹⁵ Ali Bardakoğlu, "Feraiz", *DİA*, XII, 362-363.

niteliktedir. Usûl-i fıkha dair eserlerimizde, “Kur’an-ı Kerim’in hükümleri açıklama üslubu”ndan bahsedilirken “**Kur’an’ın hükümleri açıklayışı genellikle icmâlîdir, tafsîlî değildir; küllîdir, cüz’î değildir**” denildikten sonra “**Bununla birlikte Kitap, miras ve aile hukuku gibi sahalarla ilgili bazı hükümleri tafsilatı ile ele almıştır**” denilmekte, ardından da bu konuya örnek olarak “miras ayetleri” verilerek şu açıklamalar yapılmaktadır:

“Zira bu hükümler ya “teabbüdî”dir, yani aklî değerlendirmeye açık değildir, ya da akılla kavranabilecek hükümler olmakla beraber, bunlar zaman ve muhit değişikliği ile değişikliğe uğramayacak sabit mesâlih (:menfaatler) ihtiva etmektedir.”

Bu bilgilerin ardından gelen şu değerlendirme de, herhalde son derece önemsenmelidir:

“Kitap’taki hüküm teşrî’inin bu şekilde yer almasındaki hikmet, nasların ve Dinin temel kurallarının, zaman ne kadar ilerlerse ilerlesin, toplum ne kadar gelişirse gelişsin ve ihtiyaçlar ne kadar çok ve çeşitli hale gelirse gelsin, kıyamete kadar insanlığın bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek niteliğe sahip kılınmasıdır.”¹⁶

Bütün bu bilgileri kapsayan külliyât, on dört asırlık İslam tarihi boyunca elden ele gönülden gönüle aşk ve vecd içinde nakledilip dururken, kimse-nin aklına gelmeyen itirazlar ilk defa bu çağın ulemasının zihnine hücum etmeye başlamıştır. Söz konusu itirazı en veciz şekilde ifade eden cümleyi bir kere daha hatırlayalım: “**Mesela kızlara erkek kardeşlerinin yarısı kadar hisse tavsiye eden ayete Müslüman toplumun doktor, mühendis, şirket patronu... olmuş kadınının razı etmeniz mümkün değildir. Onların adalet adına yapılmış bu isyanları acaba Kur’an’a mı yöneliktir denecek olursa, biz bu kanaatte olmadığımızı söylemek isteriz.....**” (İslâmiyât, c.VII, sy. 1, s.12)

Öncelikle belirtelim ki bu ifadelerin zihnimize uyandırdığı bir takım çağrışımlar sebebiyle şu hususu merak etmekten kendimizi alamadık: Acaba Hocamızın bu sorusu, bütün kızlar için değil de sadece doktor, mühendis, şirket patronu olmuş, yani kariyer yapmış kızlar için mi geçerlidir? Bu yaklaşım, ev kızlarını yine eski düzendeki taksime razı olmaya bir davet sayılır mı? Yoksa burada zikredilen mesleklerin, dolayısıyla kariyer yapmanın bu konuda hiçbir önemi yok mudur?

Ayrıca, İslam’ın bütün hükümlerinin, bâhusus, miras ile ilgili taksimin teslimiyetle karşılandığı dönemlerde bütün kadınların eğitimsiz yetiştiğini, hiçbirinin ilimle, sanatla, edebiyatla irtibatlarının olmadığını, herhalde ne hocamız iddia eder, ne de ilim ehli olan herhangi bir kimse. Acaba o kadınlar

¹⁶ Zekiyüddin Şa’ban, *İslam Hukukunun Esasları* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara, 1996, s. 64; Saffet Köse, “İslam Hukukunun Statik Olduğu İddiasının Tahlihi”, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, İstanbul 2006, s. 9-42.

arasında bu konuda bir itiraz vaki olmuş mudur? Bizim bilebildiğimiz kadarıyla, böyle bir itiraz söz konusu olmamıştır. Eğer durum bu merkezde ise acaba neden bu hanımlar, o dönemde erkek kardeşlerinin yarısı olan hisselerine itiraz etmediler? Çünkü malumdur ki henüz vahiy gelmeye devam etmekte ve bazı meslektaşlarımızın tabiriyle “yerden göğe çıkan talepler, gökten yere vahiy şeklinde dönmekte, dolayısıyla bu tür beklentiler boşa çıkmakta idi.”

Mesela “dinimizin yarısını kendisinden almamız emredilen ve birçok konuda haklı eleştirileriyle maruf olan Humeyrâ'nın (Hz. Âişe'nin)”¹⁷ bu konuda bir itirazına rastlanmış mıdır? O'ndan hadis dersi alan ikiyüz kadar talebenin en az dörtte birini oluşturan hanım öğrencilerin de bu konuda itirazları olmuş mudur? Ama “**zihar**” gibi, “**mehir**” gibi, konularda gerek Hz. Peygamber'e, gerek Hz. Ömer'e kadınlar tarafından yapılan itirazlar, herkesin malumudur. Aslında başka konularda örnek aramaya ne hacet, Miras ayetlerinin nüzul sebebi dolayısıyla gördük ki, o gün sıradan bir kadın, mevcut uygulamanın haksızlığını görmüş ve adalet talebiyle Hz. Peygamber'e müracaat etmiştir. Aslında hocamız da takdir ederler ki, adalet duygusu cibillî/fitrî bir özellik arzeder; dolayısıyla okumuş yazmış, doktor, avukat, mühendis olmuş kız ile evinde oturmuş, yüksek öğrenime devam etmemiş kızlar arasında bu noktada bir fark yoktur. Asıl fark, hangi hükmün daha adil olduğunu görme ve kabul etme noktasındadır.

Başta Hz. Aişe olmak üzere çok sayıda sahabe, tabiin, müctehid imam ve İslam âliminin din konusundaki eleştirileri ve itirazlarına dair eser telif edenlerin, bu insanların **naslar karşısındaki teslimiyet ve itimadlarına** dair özelliklerine de dikkat çekmeleri, ilmî tutarlılık ve dengeli yaklaşım açısından gerekli değil midir?

Maatteessüf belirtmek zorundayız ki, son dönemde oluşan ve gelişen “**eleştiri**” zihniyetine göre, dine yönelik itirazları ve menfi eleştirileri araştırmak **bilim** sayılırken, Allah'a ve Rasulüne itimadda sembolleşen dinî teslimiyeti araştırmak **mollalık** telakki edilir hale gelmiştir. Umarız ki gelecek nesil araştırmacıları, bu çelişkiler yumağından arınmış olarak düşünme ve üretme fırsatına sahip olurlar.

2. Bölüm:

Sanıyoruz bu ve benzeri bütün problemlerde asıl mesele, “**din**” konusunun nasıl anlaşılması gerektiği hususunda düğümlenmektedir. Şüphesiz bu anlamada, “**nas**” ile “**hâl-i hazır**”ın veya “**asrın icâbâtı**”nın yerleri ve

¹⁷ Bu konuda tek başına Hz. Aişe (r.a.) bile, yeterli bir örnektir. Onun her konuda nasıl cesurca çıkışlarda bulunduğunu, ashab-ı kirâmı bir çok konuda nasıl terlettiğini bu sahanın uzmanları yakinen bilmektedirler. Nitekim Hz. Aişe'den gelen eleştirileri konu edinen müstakil eserler telif edilmiştir. Bu eserler içerisinde, Bedruddin ez-Zerkeşi'nin, *el-İcâbe li-irâdi mâ'stedrekethu 'Aişe 'ale's-Sahâbe* adlı eseri, en çok meşhur olanıdır. Bu eser, Bünyamin Erul tarafından tarafından “*Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltilmiş Eleştiriler*” adıyla tercüme edilerek neşredilmiştir.

değerleri, asıl belirleyici konumundadırlar. Ayrıca “hâl-i hazır”ı, “insan, toplum, örf, adet, maslahat” olarak da ifade edebiliriz. Bu suretle çerçeveyi daha genişletmiş, dolayısıyla maksadı daha rahat dile getirme imkânı bulmuş oluru. Bu durumda genel olarak “**nas**” diye belirttiğimiz “**vahiy**”in dindeki yeri ile “**günümüz**” insanının **maslahat** olarak gördüğü, hatta buna ilaveten **örf ve adet** olarak telakki ettiği olguların, dini hükümlerin şekillenmesindeki etkisi ve değeri nedir? sorusu, asıl problemimizi oluşturmaktadır.

Kanaatimize göre “**Vahiy**” Allah’ın kuluna uzattığı elidir. Yani O Yüce Kudret, bu suretle onun, gören gözü, işiten kulağı ve duyan/hisseden kalbi olmuştur.¹⁸ Şayet insan bu eli reddederse, yani kendisini bu destekten mahrum bırakırsa, sendeler ve düşer; yolunu bulamaz. Zira insan, yaratılışı gereği bu ilahi tevcihe/irşada muhtaçtır. Yani yaratan onu böyle yaratmıştır. Bu sebeptendir ki onu yardımsız ve sahipsiz bırakmamıştır. Çünkü onu en iyi bilen ve tanıyan, bu çerçevede onun zaaflarını ve ihtiyaçlarını en iyi takdir eden hiç şüphesiz yine O’dur. “**Hiç yaratan yarattığını bilmez mi?..(el-Mülk, 67/14)**”¹⁹

Eminiz ki bu tesbite **genel anlamda** hiçbir mümin itiraz etmez ama **özel anlamda** bazı itirazlar sıralanabilir. Bu itirazların özü, söz konusu desteğe duyulan ihtiyacın derecesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hiç kimse kulun Allah’a muhtaç olduğu düşünce ve imanına karşı çıkmaz. Ancak hangi hallerde, nerelerde ve hangi ölçüye kadar bu desteğe ihtiyaç duyulduğu hususu, her devirde tartışma konusu olmuştur. Tabiatıyla günümüzde de bu tartışmalar yapılacaktır.

Bu girizgâhtan sonra, herhalde bu itirazları **iki** ana başlık altında toplamak mümkündür:

1.-Her konuda böyle değildir.

Bundan maksat ibadet ve muamelat ayırımıdır ve **itikat ile ibadet** hayatının dışında kalan konuların, insanın **akıl ve tecrübe** alanına havale edilmesinin daha uygun olacağıdır.

Bu yaklaşım birçok riski beraberinde taşısa da, her nedense bazı çevreler tarafından çok sevilmiştir.²⁰

¹⁸ Nitekim sahih bir hadi-i şerifte de şöyle buyrulmaktadır: “Kulum bana (farzlara ilaveten işlediği) nafile ibadetlerle durmadan yaklaşır; nihayet ben onu severim. **Kulumu sevince de (adeta) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum.** Benden ne isterse, onu mutlaka veririm, bana sığınırsa, onu korurum.” (Buhârî, “Rikâk”, 38).

¹⁹ Aydınlanmanın tanımında öne çıkan “aklı, özgürce ve hiçbir kılavuza ihtiyaç duymaksızın kullanmak” vurgusunda, vahyin kılavuzluğunu reddetme olgusu bulunmaktadır ki, bizim açımızdan önemsenmesi ve reddedilmesi gereken asıl önemli nokta budur.

²⁰ İlahiyatçı bazı meslektaşlar için “**tarihselcilik**” tezinin temellendirilmesi bağlamında cankurtaran simidi mesabesinde görülen bu ayırımın tutarsızlığını her vesile ile dile getirmeye çalıştık. Ancak sözün kendisinin değil de, kâilinin önemsendiği bir devirde, ciddiye alınmadığımızı her vesileyle hissettik. Hâlbuki bu konuda biz yalnız değildik. Mesela Alev Alatlı “çok değişkenli mantık” veya “saçaklı mantık” yaklaşımının tabii bir sonucu olarak “dini görelî bir anlayışın konusu kılmaktadır. Buradaki vurgu daha çok, **dini ritüellerin** de kesin bir biçiminin olmadığıdır.

2.-Her devirde böyle değildir.

Bundan da maksat, vahiy dönemi insanının bilgi ve kültür düzeyi ile aydınlanma çağı insanının katettiği mesafe arasındaki farka dikkat çekmektir. Bu noktada “aydınlanma”²¹ olgusuna önemli bir fonksiyon yüklenmiş ve bu olgu son derece belirleyici olmuştur.

Bu iki önemli noktayı teker teker ele alalım.

1-İbadet ve muamelat ayırımı:

Bu ayırım bizim fıkıh literatürümüzde de mevcut olduğu için ilk hamede zihinlerde olumsuz çağrışımlar uyandırmamaktadır. Ancak fıkıh kaynaklarımızdaki ayırım daha çok bir **anlatım ve öğretim kolaylığı** sağlamak için yapılmıştır.²² Yoksa fakihlerimiz bu ayırımı, bu gün yapılmak istendiği gibi, muamelat konularını vahyin ilgi alanı dışına çıkarmak için yapmamışlardır. Nitekim o konuları ele alırken de, ibadet konularında izledikleri yöntemi izlemişlerdir. **Yani namazın ve orucun farziyetinin delillerini nasıl Kitap ve Sünnet’te aramışlarsa, nikâh-talak, faiz ve alışveriş ile ilgili konularda da aynı yolu takip etmişler, onların meşruiyetlerini de yine Kitap ve Sünnet ile isbat etmeye çalışmışlardır.**

Son dönemde söz konusu edilen itiraz ise daha farklı bir noktaya işaret etmektedir. Bu itirazı seslendirenler **ibadet** manzumesinin inşâsında olduğu gibi, ibkâsında ve ifâsında da ilahi desteği zaruri görmekle birlikte, **muame-latta** aynı düşünce içinde değillerdir. Zira onlara göre bu fasıl, insanlığın tecrübî birikimi ile halledecekleri türdendir. **Hatta sadece o türdendir.** Çünkü bu konularda yapılmış açıklamalar, verilmiş hükümler ve konulmuş kurallar, ilâhî de olsalar, “**tarihsel**”lik illetiyle mâlûdürler. Dolayısıyla aynı çözüm yollarını günümüzde de tatbik etmeye çalışmak, anakronizme/tarih dışına düşmeyi göze almak demektir.

Bu ayırım bizi neticede **Din ve Dünya ikilemine** götürecektir. Aslında bu ayırım bazı açılardan mümkün, hatta gereklidir de. Zira bu dinin peygamberi “**Siz dünya işlerinizi benden daha iyi bilirsiniz**” buyurmuştur.²³ Bu

ğıdır. Böylece doğrunun, bir derece meselesi olduğu önermesinden hareketle **inanç**ın da kesin bir şey olmadığını belirtmektedir.”

Mustafa Tekin, “Türkiye’de Aydın Kadınların Din Anlayışı”, *Marife*, yıl, 4, sy., 2, s. 162.

²¹ Immanuel Kant “Aydınlanma nedir?” sorusuna şu cevabı vermektedir: “Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulup, aklını kendisinin kullanmağa başlamasıdır.” Macit Göker, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1980, s. 325-326.

²² Bu noktada Ebû Hanîfe’nin fıkıh: “İnsanın hak ve yükümlülüklerini bilmesidir” şeklinde tarif ettiğini, bu tarifi içine iman ve ahlak konularının da girdiğini hatırlamakta yarar vardır. Bk., Ebû Hanîfe, *el-Fıkhu’l-Ebsat* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), s. 40.

²³ Bu hadisin “hem bir söyleniş sebebi, yeri, hem de birden fazla -rivayete göre- şekli vardır. Kendileri Medine’ye hicret buyurunca burada hurma ziraatı ile meşgul olanların, erkek hurmalarla dişi hurmaları aşıladıklarını (tozlaştırdıklarını), bunun için vakit ve emek harcadıklarını görmüş, “Bunun bir faydası olacağını zannetmiyorum”, bir başka rivayette “Belki de yapmasanız daha iyi olur” buyurmuş, bunu dinî bir talimat zanneden ilgililer tozlaştırma işini terketmişlerdir, tozlaştırma yapılmayınca ürün olmamış, durum Resulullah (s.a.s.)’a bildirilince de şöyle buyurmuştur:

durumda kim bu gerçeği reddedebilir? Diğer taraftan bazı meseleleri daha kolay anlatabilmek için böyle bir ayırımı kabul etmek daha yararlı olabilir. Nitekim içinde yetiştiği çevre ve kültür ortamından aldığı donanımla, bu ikilemden başkasını düşünemeyen insanlar hem sayıca, hem de etki bakımından hiç de azımsanacak durumda değildir. Böylesine temel bir meselede onlarla aynı bilinci paylaşmak, belki birbirimizi anlama çabası adına olumlu bir gelişme de sayılabilir. Evet, “**din ve dünya**” diye iki ayrı âlem vardır, biz de müminler olarak, bunu kabulleniyoruz.

Ancak, bu kabulden sonra, bir de bu âlemlerin sınırlarını belirleme mevzuu vardır. Yani “**Din denen âlemin sınırları nereden nereye kadardır?**” sorusu gündeme gelecektir. Bu soruya verilecek cevap aynı zamanda “**dünya**” âleminin de sınırlarını belirleyici olacaktır. Herhalde ilahiyatçılar için hâkim öge din olduğu için, öncelikle onun sınırlarını tayin edip, gerisini de dünyanın sınırları olarak sunmak, daha doğru ve uygun bir davranış olarak görülmelidir. Sosyal bilimciler için ise aksine, öncelikle dünyanın sınırlarını belirleyip, geri kalan alanı, dinin etki ve yetkisine bırakmak daha doğru ve uygun olarak görülebilir. Bu da anlaşılabilir bir durumdur ve çok önemli de değildir. Ancak bu sınırların istiaab alanı çok önemlidir. Çünkü bu sınırlar bizim, hem din, hem de dünya algımızı tayin edecektir.

Başta söz konusu hadisten, ardından da Hz. Peygamber’in 23 yıllık nübüvvet döneminden anladığımız kadarıyla şu hususu çok rahat bir biçimde ifade edebiliriz: Hz. Muhammed’in (s.a.s.) mesajındaki “**dünya**” kavramı, **tecrübî/deneysel-pozitif-fizik bilimlerden** ibarettir. Yani insanlık ailesinin uzun asırlar içinde deneye-yanıla ulaştığı bilimsel sonuçlardır. Bunlar şairin de şiirsel bir dille ifade ettiği gibi²⁴ “taşın sert, suyun boğucu, ateşin yakıcı” olması gibi hususlardır. Daha özele inecek olursak, matematik, geometri, fizik, kimya, astronomi, zooloji, botanik, tıp, -bütün çeşitleriyle- mühendislik gibi tecrübî bilimlerin hepsidir. Evet, bütün bu alanlar dünya işidir ve bu konularda dini bir müdahaleden bahsedilemez. Şayet böyle bir müdahaleden söz ediliyorsa bilinsin ki, ortada ya bir **cehalet**, ya bir **spekülasyon**, ya da **manipülasyon** vardır.

1. rivayet: "Bu kendileri için faydalıysa yapınlar, ben zan ve kanaatimi söyledim, bunu söyledim diye beni sorumlu tutmayınlar, Ancak ben Allah'tan bir şey bildirirsem onu uygulayınız; çünkü Allah adına asla yanlış ve yalan söylemem."

2. rivayet: "Ben ancak bir beşerim, size dininizden bir şey bildirirsem onu hemen alıp uygulayın, eğer bir rey ve kanaat bildirirse ben de ancak bir beşerim."

3. rivayet: "Siz dünyanın işini daha iyi bilirsiniz." Müslim, "Fazâil", 139-141; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 152 Ayrıca bkz. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/1/0200.htm>

²⁴ Hani şair diyor ya:

“Gökyüzünün başka rengi de varmış!

Geç farkettim taşın sert olduğunu.

Su insanı boğar, ateş yakarmış!

Her doğan günün bir dert olduğunu,

İnsan bu yaşa gelince anlanmış.

Cahit Sıtkı Tarancı

Bu tesbitimize katılanlar artık bundan böyle bu alanlardaki değişimleri, lehte veyaaleyhte bir argüman olarak öne sürmeyi düşünmeyeceklerdir. Yani fen ve teknoloji alanındaki baş döndürücü gelişmeleri bilimsel bilgi diye bu alanda, yani **din** konusunda bir argüman olarak sunmayacaklardır. Zira biz bu tesbitimizle bu konuyu kapattığımızı ve tartışma dışına çıkardığımızı düşünmekteyiz.

Bunların dışında kalan alanlar ise **dinin** sınırları içindedir. Bu alana ister sosyal, ister hukukî, ister ahlakî, isterseniz dinî alan diyebilirsiniz. Bu adlandırmanın çok fazla önemli olduğunu sanmıyoruz.

Bu değerlendirmeyi başlıkla uyumlu hale getirmek için şu şekilde tamamlayalım: Allah Tealâ: **“Ben insanları ve cinleri sadece ve sadece bana ibadet etsinler diye yarattım”** (ez-Zâriyât, 51/56)²⁵ buyurmaktadır. Bu duruma göre müminin bütün hal ve gidişi ibadet olmak zorundadır. Yani namaz kılarken ibadet halinde olan mümin, şayet gerekli bilinç düzeyine ulaşmışsa ticaret, siyaset veya ilim yaparken de, hatta ailesiyle hoşça vakit geçirirken de aynı hali yaşamaktadır.²⁶

Usul-i fıkıh (İslam Hukuk Metodolisi) derslerinde efâl-i mükellefin bahsi içerisinde geçen “mübah” konusu işlenirken çoğu zaman şu noktaya dikkat çekmek önemli bir görev olur: **“Mübah, Şâri’in mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı fiildir.”**²⁷ Bir diğer ifade ile “yapılmasından veya terk edilmesinden dolayı ceza veya mükafaat gerekmeden fiildir.” **Teknik açıdan** bu tanım doğrudur ve hatta yine teknik açıdan mübahın başka bir anlatım yolu da yoktur. Ancak **“dinî” açıdan** ise, insan hayatında mübah bir alan bulabilmek kolay değildir. Zira **“kim zerre kadar iyilik yapmışsa onun karşılığını görecektir, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onun karşılığını görecektir”** tir (ez-Zilzâl, 99/7-8). Yani bu hususta her hangi bir boşluk bulunmamaktadır.

Bu teorik çerçeveyi basitleştirerek pratikleştirecek olursak şöyle söyleyebiliriz:

²⁵ Muhammed Esed bu ayet ile ilgili olarak koyduğu dip notta şu hususa işaret etmektedir: “O halde bütün akıl sahibi varlıkların yaratılmasındaki temel amaç, onların Allah’ın varlığını tanımasını (*mârifet*) ve bundan dolayı kendi var oluşlarını bilinçli olarak O’nun iradesi ve planı ile uyumlu hale getirme isteği duymalarıdır. İşte bu iki aşamalı tanıma ve isteme (cognition and willingness) kavramlarıdır ki Kur’an’ın “kulluk” (*ibâdet*) olarak tanımladığı şeye derin anlamını verir.

Bir sonraki ayetin de gösterdiği gibi bu manevi çağrı, hiçbir şey muhtaç olmayan ve sınırsız güç sahibi olan Yaratıcı’nın herhangi bir farazî ihtiyacından doğmuş değildir. Tersine her şeyi kuşatan ilahi iradeye bilinçli olarak kendini teslim etmek suretiyle bu iradeyi kavramayı ve böylece bizatihi Allah’a daha yakın olmayı ümit eden kullun ruhi gelişmesinin bir aracı olarak öngörülmüştür.” *Kur’an Mesajı*, s. 1072.

²⁶ Nitekim Rasulü Allah Efendimiz (s.a.s.):

--“Sizin eşinizle birlikte olmanız bile sadakadır” buyurmuştur. Bunu duyan ashab-ı kiram:

--“Yâ Rasûlallah! Şehvetimiz galeyana geldiği için eşimize yaklaşmanın nesi sadaka olabilir ki?” diye sormuşlar ve Kâinatın efendisinden şu muhteşem cevabı almışlardır:

--“O galeyana gelen şehveti haram yoldan teskin etmeye kalkışsaydınız günahkâr olur muydunuz?” Onlar da:

—“Evet, ya Rasûlallah” deyince,

--“İşte haramı terk edip helali tercih ettiğiniz için Allah sizi mükâfatlandırır” buyurmuştur.

Müslim, “Zekât”, 52; Ebû Dâvûd, “Tatavvü”, 12, “Edeb”, 160; Ahmed. b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 167, 168.

²⁷ Zekiyyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), s.253.

Mübah konusunda ilk akla gelen örnekler, yeme-içme, oturma- kalkmadır. Şâri bu konularda mükellefi serbest bırakmıştır. Yani bu filleri, mesela namazda ve oruçta olduğu gibi ne belli zamanlara, ne de belli şekillere bağlamıştır. Ancak bundan, bu hususlarda Şâri’in tamamen duyarsız kaldığı, mükellefi de başıboş bıraktığı sonucu çıkartılamaz. Mesela yemek konusunu ele alalım. Besmele ile başlanmış, şükrederek yenilmiş ve hamd ederek kalmış, aynı zamanda hâsıl olacak enerjinin de Allah’ın rızasına uygun olarak harcanmasına niyet edilmiş ve bu konuda Allah’tan yardım dilenmiş, aç kullar hatırlanmış ve onlara karşı da gerekli duyarlılık gösterilmiş, israftan sakınılmış, şımarıklık gösterisi içinde isyana düşülmemiş bir yemekle, nime-tin sahibinin hiç anılmadığı, hatta gönülden bile geçirilmediği, her türlü israf, isyan ve şımarıklık tavırlarının sergilendiği, ardından da her çeşit haramın fütursuzca işlenme niyetinin taşındığı bir yemek, Allah katında bir olur mu?

Kanaatimize göre hiçbir yemek bu özelliklerin dışında kalmaz. Yani hiçbir insan yemekte nimet sahibini anmak ya da anmamak, O’na şükretmek ya da etmemek, o yemeğin enerjisini helal veya haram yerlerde harcamak konularının dışında kalmaz. Dolayısıyla hiçbir yemek, sadece “mübah” olarak değerlendirilemez. Aynı ölçüleri oturma-kalkmak için de uygulayabiliriz. Allah’ın rızasına uygun olarak geçirilen oturum dakikaları, yani hayırlı işle-rin konuşulduğu veya yapıldığı anlar, başlı başına ibadet, yalan, gıybet, dedikodu, hatta mâlâyânî (boş sözler ve boş işler) ile geçen anlar ise, başlı başına kabahattir.²⁸ Birincilerin mükâfata, ikincilerin ise cezaya müstahak olduklarından kimse şüphe edemez.

Bir istitrad:

Kanaatim odur ki, hocamızın baktığı pencereden bakacak olursak, miras hukukuna varıncaya kadar, Kur’an’ın hükümlerinden itiraza açık çok husus bulabiliriz. Şayet İslam’ın asıl ve temel karakteri olan “**Teslimiyet**” özelliğini göz ardı edersek, başta **namaz** ibadetinin, bu çağın insanı için neden gerekli olduğunu anlatamayız. Hele kadınlar için **başörtüsü** emrinin anlam ve hikmetini açıklamamız hiç mümkün olmaz. Hocamızın tabirini tekrarlayacak olursak:

“Müslüman toplumun doktor, mühendis, şirket patronu... olmuş kadınıni ortaçağ kadınının kıyafet formuna ve ortaçağ insanının ibadet biçimlerine razı etmeniz mümkün değildir. Onların özgürlük ve çağdaşlık adına yapılmış bu isyanları acaba Kur’an’a mı yöneliktir denecek olursa, biz, bu kanaatte olduğumuzu söylemek isteriz.”

²⁸ Hz. Peygamber bir hadisinde: “Kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa ya hayır söylesin ya da sussun”, bir başka hasinde ise: “Kişinin mâlâyaniyi (kendisini ilgilendirmeyen işleri) terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğinin gereğidir” buyurmaktadır.

Sözün burasında bazı meslektaşlarımızın, **ibadet ve muamelat** ayrımına gittiklerini biliyorum. Ancak bugüne kadar hiç kimsenin hangi konuların ibadet, hangilerin muamelat alanına girdiğine dair bir liste hazırlayıp, meselelerin netleşmesine yardımcı olduğunu görmedim.

Mesela içki içmek din konusu mudur, ahlak konusu mudur, yoksa muamelat konusu mudur? Bir başka ifade ile bu eylem günah mıdır, ayıp mıdır, suç mudur?

Nikâh konusu da böyledir. Mesela nikâhsız beraberliğin hükmü ne olmalıdır? Birileri çıkar da: “Efendim, nikâh akdi, cahil kızlarımızın haklarının yasal güvence altına alınması için elzemdi. Ancak günümüzde buna ihtiyaç kalmamıştır. Hele hele okumuş yazmış, doktor veya mühendis olmuş kızlarımız için, hiç gereği kalmamıştır. Çünkü onlar kendi maslahatlarını bilecek donanıma ve deneyime sahiptirler. Dolayısıyla kendi çıkarlarını daha iyi korurlar. Bu yüzden de böyle bir yasal düzenlemeye ihtiyaç yoktur” derse cevabımız ne olacaktır.

Bu konularda hem kendilerine hem de muhataplarına karşı dürüst olmak ve yardımcı olmak isteyen herkes, öncelikle yukarıdaki problemleri ve benzerlerini çözmelidir.

Bütün bu açıklamalardan sonra ibadet ve muamelat ayrımının dinde nereye oturtulabileceği mevzuunu yeniden düşünmek gerektiği kanaatindeyiz. Hangi davranışın ibadet, hangisinin âdet veya muâmelât olduğuna ve ibadet ruhundan tamamen soyutlandığına kim hükmedecektir? Yani “şu davranış âdettir ve dinle, uhrevî ceza ve mükâfatla hiçbir ilgisi yoktur!” denebilecek midir?

Gelelim İkinci Hususa, yani **“her devirde böyle değildir”** tezine...

Bu tezin sahiplerine göre **“vahy dönemi insanının bilgi ve kültür düzeyi ile aydınlanma çağı insanının bir değildir. Malumdur ki aydınlanma çağı insanı, bu konuda çok büyük mesafeler kat etmiştir.”**

Bu iddia, **hümanist felsefeyi**²⁹ merkeze koyarak **dini anlamak** ve değerlendirmektir. İnsanı, bilhassa seküler insanı, hakikatin ölçüsü kabul edip, onun belirlediği değerleri, Allah'ın tayin ettiklerine tercih etmektir. Bu durumda insanın bilgisi ve aklı, tek kaynak ve tek mesned kabul edilmektedir. Öyleyse, **bilginin ve aklın**, üzerinde bulunduğumuz konuda kaynak ve mesned olmaya elverişli olup olmadıklarının, kısaca irdelenmesi gerekmektedir.

²⁹ “Yürekte inaniyorum ki geleceğin dini katıksız bir hümanizm olacaktır, yani insanın bütününe saygı; hayat ahlaki bir değer taşıyacak, kutsileştirilecek yüceltilecek. Yarının başlıca kanunu güzelim insanlığa özen göstermek. Belli bir şekilde bürünmeyecek bu inanç, hizipler ve tarikatlar gibi kimseye kapalı olmayacak. Akıldan başka kılavuz tanımayan, gizli remizleri, tapınakları, rahipleri bulunmayan, kiliseler dışı dünyada gönlünce yaşayan geniş ve hür ilim. işte insanlığı kanatlandıracak biricik inanç” (Renan, *İlmin Geleceği*).
<http://fildisikule.8m.com/humanizm.htm>

Bilgi:

Öncelikle itiraf edelim ki aydınlanma dönemini takip eden süreçte bir **bilgi** patlaması olduğu iddiası doğrudur ancak, bu tezi sıklıkla ileri sürenler bu bilginin mahiyetini hiç tartışmamaktadırlar. Patlama yapan bilgi ne tür bir bilgidir? Asıl cevaplanması gereken soru budur: Kanaatimce bu bilgi, – özetle- **fen bilgisidir**. Önce buharla, sonra da petrolle çalışan makinelerle başlayan bu süreç günümüzde Cebel-i Tarık boğazına, hatta Kızıl Deniz’e asma köprü yapmaktan, Ay’a asansör kurmaya kadar varmış, hele bilgisayar teknolojisi sayesinde gelişen internet hizmetleri akıllara durgunluk verecek noktalara ulaşmıştır. Doğrusu ulaşım ve iletişim sektörleri başta olmak üzere hayatın her alanında kaydedilen bu gelişmeler baş döndürücü bir nitelik arz etmektedir. Artık insanoğlunun gece rüyasını gördüğü, gündüz hayalini kurduğu ne varsa “**teknolojik ürün**” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu olup bitenlere karşı ilgisiz kalkmak, onları yok saymak, hatta küçümsemek, ancak sahibine zarar verecek bir talihsizlik sayılır.

Fakat bu realiteyi kabul etmek, şu realiteyi görmemize engel teşkil etmemelidir: Bütün bu gelişmelere rağmen insanlık huzuru –iç ve dış huzuru-, itmi’nani, mutluluğu ve bunların sonucunda gelen **madde-mânâ** veya **dünya-ahiret**, ya da **beden-ruh’un** belli bir denge üzerine oturtulmuş ilişkisinden doğan “**insanca**” bir hayatı kurmayı başarabilmiş değildir. İşin tuhaf yanı, hatta tehlikeli olan yanı ise, üretilen ve üretimi her gün artan bir hızla devam eden bu bilgi çeşidinin böyle bir derdi, hedefi ve amacı da yoktur. Hatta daha doğru bir ifade ile sözünü ettiğimiz bu bilgi türü, bütün bu denge-sizliklerin asıl kaynağı olarak görülmektedir.³⁰

Freud "**Uygarlığın Huzursuzluğu**" adlı eserinde insanların kendilerini acıya karşı üç şekilde ikame ettiklerini söyler: Oyalanma, ikame tatminler, sarhoşluk.³¹

Bunun anlamı, muasır uygarlığın, insan huzursuzluğuna bir çare getiremediği, bir başka ifade ile onu huzura kavuşturamadığıdır.

Bu noktanın çok önemli olduğunu ve bu yüzden kemâl-i ciddiyetle üzerinde durulmayı hak ettiğini, ancak buna rağmen çoğunlukla göz ardı edildiğini vurgulamak zorundayız. Bir ilahiyat mensubunun “**bilgi**”den bahsederken, hele **o bilgiyi takdis** edercesine yüceltip ona birçok fonksiyon yüklerken, ne tür bir bilgidir söz ettiğini açıklama mecburiyeti vardır. Teknik veya teknolojik bilginin insana ve topluma verdikleri ile veremediklerini belirle-

³⁰ Bu gerçeği en nahif haliyle fark edenler sadece ilahiyatçılardır. Zira bu kesim, Batı uygarlığı -daha doğrusu teknolojisini- karşısında girdiği komplekse mağlup olmuş, bu yüzden de Batı’da olup biten her hadiseyi neredeyse takdis ederek kabullenmiş, kendi değerlerine karşı çok rahat, hatta biraz da insafsız ölçülerde geliştirdiği eleştirel yaklaşımı, modern dünya için uygulamakta tutulmuş. Neyse ki sosyoloji ve psikoloji gibi disiplinlerde böyle bir tutukluk olmadığı için o alanlarda çalışanlar, işaret etmeye çalıştığımız gerçeği en yalın haliyle ortaya koyabiliyorlar ve özetle çağımız insanının “**amaçsız, hedefsiz, idealsiz ve bir o kadar da yalnız**” kaldığını, bu durumu ise nasıl **mutsuz ve huzursuz bir insan tipi** ortaya çıkardığı konusunda açık seçik tesbitlerde bulunabiliyorlar.

³¹ Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu* (trc. Hakuk Barışcan), İstanbul 2004 (Metis Yay.).

mek, veremediklerinin telafi yollarının hangi bilgi çeşidinden geçtiğini tayin etmek de, önemli bir görev olsa gerektir.³²

Bir başka ifade ile Allah Teala'nın: “Allah bilir; siz bilmezsiniz” (en-Nûr, 24/19) ayet-i kerimesinde işaret edilen bilginin de ne tür bir bilgi olduğu araştırılmalıdır.

Özetle söyleyecek olursak, teknolojik alandaki gelişmeler sayesinde tecrübi bilgide akıl almaz gelişmeler kaydedilmiş, sınır tanımaz bir şekilde üretim temposu yakalanmış, modern insan bu konuda son derece başarılı olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Fakat bu bilgi çeşidi “**ahlak ve fazilet-erdem**” îcâd ve ihdâs edememiştir. Sadece o değil, hiçbir beşeri disiplin bu kudreti hâiz değildir. Yani “değer” üretme tekeli tamamen “**din**”in elindedir. Bunun böyle olduğu hususu eski dönemlerde teorik bir tartışma konusu iken günümüzde yaşanan bir realite olmuştur. Hele hele postmodern anlayışın meşruiyet kazandırdığı “her türlü düşüncenin haklılığı ve değerliliği” üzerine gelişen söylemin hükümfermâ olduğu bir dünyada, bu hakikati daha yakından görebiliyoruz. Artık insanlar hiçbir utanma ve sıkılma belirtisi göstermeksizin en yüksek tondan haykırarak, ayıpları ve günahları “kim demiş”, “o da kim oluyormuş” ifadeleriyle red ve tezyif edebiliyorlar. Kendi denâetlerini, “bu da benim kutsalım” diyerek takdis edebiliyor, hatta başkalarının da takdis etmesini bekliyorlar. Artık sapıklığa sapıklık, küfre küfür, günaha günah, ayıba ayıp diyebilme dönemi çok gerilerde kaldı.

Sözün burasında maksadımızı daha anlaşılır kılmak adına şu soruyu sorma hakkımızın olduğunu düşünüyoruz: Modern insanı bağlayan bir değer yargısından söz edilebilir mi? Bu insanın, önünde saygı duyduğu bir kıymet hükmü kaldı mı? İçgüdülerinin bağımsızlığından başka bağımsızlık, Allah'a ve ahlaka karşı kayıtsızlıktan başka bir özgürlük tanıyor mu? Haz (lezzet-şehvet) ve menfaat (çıkar-yarar) dürtülerinin dışında onu harekete geçirecek bir etkiden söz edilebilir mi?

Yirmi yirmi beş sene kadar önce, ilme'l-yakîn bir bilgi çeşidi olarak öğrendiğimiz şu hakikat, artık günümüzde “hakka'l-yakîn” bilgiye dönüşmüştür: “**İnsanları motive eden iki muharrik güç vardır. –üçüncüsü yoktur.- 1.Vahy. 2- Hevâ (Nefis).**”³³

Yaşayarak görüyoruz ve anlıyoruz ki gerçekten de insanlar kendileri için ya nefislerinin talepleri doğrultusunda bir yön belirliyorlar, ya da Allah'ın (c.c.) emir ve yasakları istikametinde... Bazı dostların haklı olarak sordukları şu soruyu da burada hatırlamadan geçmek olmaz: “**Ya akli nereye koyuyorsunuz?**” Yani insanların davranışlarını motive eden unsurlar arasında aklın yeri yok mu? İlk hamlede önemli ve gerekli bir soru olarak

³² İsrail Devleti kurulduğunda ilk cumhurbaşkanlığı görevi meşhur bilim adamı Einstein'e teklif edilmiştir. Bu büyük bilim adamı yapılan teklifi nezaketle geri çevirirken şu gerekçeye dayanmıştır: “Ben, sayılar hakkında çok şey bilen, ancak insanlar hakkında çok az şey bilen birisiyim. Bu yüzden böyle bir görevi üstlenmekte mazurum.”

³³ Şatibi, *el-Muvâfakât* (trc. Mehmet Erdoğan), İstanbul 1990, II, 170.

karşımıza çıkan bu istifhamı bu noktada sadece “**yok**” diye cevaplayıp, gerekçesini ve teferruatını “akıl” başlığı altında derc edilecek bölüme bırakalım.

Hal böyle olunca hevâ ve heveslerinin güdülemesiyle hareket eden, haz ve çıkarlarından başka değer bilmeyen bir toplumun hangi beklentisini, hangi dini gerekçeye dayandırarak meşrulaştırabiliriz ki... Bu taleplerin nerede duracağı ve bu insanların hangi sınırdan itibaren dini olan değerler ve hükümler önünde eğileceği konusunda her hangi bir fikri olan var mı? Bendeniz bu konuda fevkalade sıkıntı içindeyim. Her gün yüz kere kendi kendime sorduğum bu soruya henüz bir cevap bulabilmiş değilim. Evet, gerçekten bu insanlar, hangi dini değerleri, hakikatleri ve hükümleri kabul edebilir, hangilerini etmezler? Ayrıca bu tavrı sergilerken gerekçeleri ve ölçüleri nelerdir?

Ayrıca bu konuda bir **homojen** tutumdan söz edilebilir mi? Yani hocamızın işaret ettiği miras konusunda, hiçbir yüksek tahsil mezunu Müslüman hanım bu taksime razı olmaz, denebilir mi? İçlerinden razı olanlar da çıkmaz mı? Şayet çıkarsa, bu durum nasıl açıklanabilir?

Bu çağın insanları, kabul ettikleri bazı dini hükümleri, taleplerine uygun düştüğü için mi, yoksa ilahi bir ferman olarak gördükleri için mi kabul lenirler? Şayet ilahi ferman olarak görüyorlarsa, reddettikleri hükümleri hangi gerekçelerle reddederler?

Diğer yandan bu insanlar şayet şu çevrede değil de bu çevrede yetişmiş, şu eğitimi değil de bu eğitimi almış, şu kültür egemenliğinde değil de bu kültür hâkimiyetinde büyümüş olsalardı, bu itirazları yine devam eder miydi? Yoksa söz konusu itirazlar daha çok veya daha az mı olurdu? Yani bu itirazların kuvveden fiile çıkmasında aldıkları eğitimin, yetiştikleri çevrenin ve edindikleri kültürün payı var mıdır ve ne kadardır? **Acaba Mısır’da, Pakistan’da, Suudi Arabistan’da, Suriye’de, Irakta, Endonezya’da, Malezya’da veya bir başka İslam ülkesinde yüksek tahsil yapmış doktor, avukat mühendis veya yönetici hanımların bu konulardaki düşünceleri ve tavırları aynı mıdır?** Muvafakat ve muhalefet oranları nedir? Şayet aralarında farklar varsa –ki mutlaka vardır- acaba bu farklılık nereden kaynaklanmaktadır?

Görüldüğü üzere içinden daha yüzlercesi üretilebilecek sorular manzumesi ile karşı karşıyayız. Bu sorulara sağlıklı cevaplar bulmadan bu tür problemleri çözüme kavuşturma ihtimali var mıdır, bilemiyorum.

Son zamanlarda bütün bu soruları tek bir prensibe, yani “**maslahat**”a dayandırarak cevaplamak, bütün problemleri yine bu prensip çerçevesinde çözmeye çalışmak gibi bir anlayışın giderek kuvvet kazandığını görmekteyiz. Bu tavra ve tutuma itiraz etmek aklımızın ucundan geçmez. Ancak bu noktada zaman zaman tereddüde kapıldığımız iki nokta ile karşılaşılıyor:

1-Sanki bu prensip, **dinin dayandığı tek delil ve tek kaynak** haline dönüştürülmek, bir başka tabirle diğer delillerin yerine ikame edilmek, dolaısıyla onlar yok sayılmak isteniyormuş gibi bir hava hissedilebiliyor.

2- Bu duruma göre “**maslahat**” prensibi çok sorumlu bir mevkie çıkarılmış, hatta kaldırılabileceğinden daha ağır bir yük altına sokulmuş olmaktadır. Buna rağmen, “maslahat”ın bizzat kendisi tanım bakımından netleştirilmiş, sınırları belirlenmiş, çerçevesi çizilmiş değildir. Neyin maslahat olup olmadığına kim karar verecektir. Maslahatı belirleyen kriterler nelerdir. Bunlar arasında dini değerler var mıdır? Varsa hangi tür değerlerdir ve nereye kadar etkilidirler? Bu sorulara cevap vermek de, yine bu konularda düşünen ve yazan kimselere düşmektedir.

Yalnız bu hususta çok önemli olan bir diğer nokta da, düşüncelerin açıklanmasında kullanılan dilin olabildiğince ve alabildiğince açık ve net olmasına çalışmak olmalıdır. Aksi halde yapılacak açıklamalar, meselenin halli yönünde yardımcı olmak bir yana daha da sıkıntılı ve kapalı hale gelmesinden başka bir işe yaramayacaktır.

Akıl:

“Akıl, bir öğrenme melekesi olarak çok değerli bir yetidir; ancak oluştuğu ve geliştiği çevre ve kültürden bağımsız olarak düşünülemez. Hangi bilgi, kültür, inanç ve değer ortamında yetişmişse, onların renginden etkilenmiş olarak gelişmekten başka şansı yoktur. “Armut dibine düşer, Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan, Üzüm üzüme baka baka kararır” gibi atasözlerimiz de aslında, aklın çevreden ne kadar etkilendiğini en veciz biçimde anlatan asırlık tecrübelerin “söz kalıbına dökülmüş” şekliyle başka bir şey değildir.

Aklı en gelişmiş bir bilgisayar programı sayabiliriz. Malumdur ki böyle bir program ne kadar gelişmiş olursa olsun, neticede sizin yüklediğiniz verileri esas alarak işlem yapacaktır. Bundan başka bir şansı yoktur. Akıl da böyle olmak zorundadır. Aile, okul, sokak, medya ve bilcümle beşeri ve kültürel çevre ona ne yükledi ise, öyle görmek ve öyle düşünmek zorundadır. Yaşadığı çevreye baş kaldıran ve itiraz edenler de başka çevrelerle, beşerî veya kitâbî iletişim kuran ve onlardan etkilenenlerdir. Bu konuda şöyle bir teşbihin yerinde olacağı kanaatindeyiz: Akıl, enerjisi ve ışığı kendinden olan **güneş** gibi değil, ışığını güneşten alan **ay** gibi değerlendirilmelidir. Bu örnekte ışık ve enerji kaynağı, “vahiy” veya “hevâ” yani nefis olmaktadır. Yani akıl, ya vahyin etkisinde ve güdümünde, ya da nefsin, hevânın, haz lezzet, menfaat dürtülerinin etkisinde ve güdümündedir.

Pratik hayatı biraz dikkatlice gözleyen, önyargılarından sıyrılarak eleştirel bir bakışla değerlendiren herkes şu noktayı fark etmiştir: İnsanlar, gerek bireysel tasarruflarında, gerekse toplumsal kararlarında, bir takım dürtülerle hareket etmektedirler. Mesela acıkmak, yemek yemeyi gerektiren bir dürtü-

dür. Ancak bu yemek nasıl bir yemek olacaktır. Önce hangi vakitte yenecek, sonra ne yenecek, ne kadar yenecek?.. Dindar bir insana göre konuşacak olursak o, mesela şu kriterlere uyma mecburiyeti hissedecektir: Şayet oruçlu ise iftar saatini beklemek zorundadır. Sofrada alkollü içki, içinde domuz etinin bulunduğu bir yemek bulundurmayacaktır. Kazancının çoğunun haram olduğunu bildiği bir kimsenin ikramı veya rüşvet olma ihtimali olan yemeklere katılmayacaktır. Seküler bir insan için ise tek kriter, o anda acıkmış olması ve sofradaki yemeklerin damak tadına uygun olmasıdır. Bu insanların ikisi de akıllı insanlardır ama basit ve gündelik bir davranışlarında bile ciddi farklar bulunabilmektedir. Bu durumu acaba kim salt ve saf bir akılla açıklayabilir. Her halde bu durumu, yetişme tarzına ve kültür birikimine bağlamak daha akıllıca bir davranış olarak görülebilir. O çevreyi ve kültürü ise temelde şekillendiren olgu, ya dini inanışlar ve davranışlar, ya da dünyevi hırslar, hazlar, lezzetler ve yararlarıdır. İşte biz birincisine **vahiy**, ikincisine **hevâ** diyoruz.

Herhalde daha karmaşık ve önemli tasarruflarda, mesela kadın-erkek, para-insan ilişkilerinde de mutlaka dindar insanla seküler insan arasında davranış farkları bulunacaktır ve bu farklar **aklî** olmaktan çok **eğitim**, **çevre**, **kısaca kültür** farkları olarak görülecektir.

Kur’an’da Mahallî hüküm meselesi:

Kur’an-ı Kerim’de ki hükümleri **mahallî** (bazılarına göre **tarihsel**)ve **evrensel** olarak tasnif etmeyi hiçbir zaman kabullenemediğimizi en başta belirtmek ve böylece bu konudaki duruşumuzu sarıh bir biçimde ifade etmek isteriz.

-Bu münasebetle, **tarihsel** olarak nitelemeyi **mahalli** diye nitelemekten daha insafli bulunduğumuzu da belirtelim.-

Kabullenemedik, çünkü bu tasnif bizim, başta Allah tasavvurumuz olmak üzere vahiy (Kur’an), peygamber, bunlara bağlı olarak adalet ve ahlak tasavvurlarımızı da kökten sarsmaktadır.

Hem daha anlaşılır olabilmesi, hem de konumuzla irtibatın kurulabilmesi için Hocamız’ın işaret ettiği mesele üzerinde, yani kız ve erkek kardeşler arasındaki miras paylarının, **adalet** anlayışıyla kâbil-i izah olup olmadığı meselesi üzerinde duralım:

Öncelikle bu konuda yazan bütün kalem erbabının meseleyi getirip **adalet** idesine dayaması anlaşılabilir bir yaklaşımdır ama **adaletin ne olduğu**, nasıl ve hangi yollarla, hangi esas ve kriterlere göre sağlanacağı hususu her zaman muallâkta bırakılmıştır. Ancak siyak ve sibak dikkate alındığında çoğunlukla **eşitlik sağlamak** anlamında kullanılmış, böylece çağın geçer akçesi olan söyleme de destek verilmiş olmaktadır. Bu konuyla meşgul olanlar bilirler ki, çok eski zamanlardan beri birçok düşünür bu kavramı, tarif

etmeye çalışmış, fakat tamamen başarılı bir netice elde edebildikleri de söylenememiştir. Buna rağmen bu konuda bir fikir verebilecek bazı yaklaşımlar konulabilmiştir. Mesela Aristoteles'ten beri **denkleştirici** ve **dağıtıcı** olmak üzere iki türlü adaletten söz edilmiş, **edime karşı eşit edim, mala karşı eş-değer fiyat uygulanması** birinci çeşit için, **eşitler için eşit, eşit olmayanlar için de farklı işlem** teklif eden adalet anlayışı da, ikinci çeşit için verilmiş örneklerdir. Ayrıca klasik adalet anlayışında **üstün hukuk kurallarına ve ideallerine uygunluk** esası vardır ve buna göre adalet, hem **ahlaki** hem de **dini** bir anlam taşımaktadır.³⁴

Bütün bu ön bilgilerden sonra tekrar soralım: Gerek baba, gerek ağabey, gerek koca olarak nafaka yükümlülüğünün tamamını erkek üzerine yüklemiş, evlenirken karısına mehir ödemek mecburiyeti getirmiş olan bir hukuk sisteminde, miras paylaşımında erkeğin iki hisse alması neden gayr-i adil bulunsun ki? Sadece yaşadığımız dönemin telakkilerine ters düştüğü için mi? “Evrensel” kabul edilen uygulamalara, teamüllere, telakkilere aykırı bulunduğu için mi?

Kanaatimize göre sorulması gereken asıl soru şu:

“Mesela anasına, karısına, bacısına, bütün çoluk çocuğuna bakmakla yükümlü tutan bir dine, Müslüman toplumun doktor, mühendis, şirket patronu... olmuş erkeğini razı etmeniz mümkün müdür? Şayet isyan edecek olurlarsa, onların adalet adına yapılmış bu isyanları acaba ...”

Hele böylesine, ekonominin tek belirleyici olduğu, yani değerler hiyerarşisinin tersyüz edildiği, pramidin en tepe noktasına “para”nın yerleştirildiği, dolayısıyla her şeyin parasal açıdan değerlendirildiği bir çağda, asıl itiraz bu noktaya olmalı değil miydi?³⁵

Gerçekten merak ettiğimiz bir noktadır: Acaba bu gün, **değer** olarak ortaya koydukları her davranış biçimine **evrensellik** izafe ettiğimiz Batı’lı insana, İslam hukukunun bu boyutu tarafsız bir bölgede, tarafsız bir üslupla, ama adam gibi bir yetkinlik içinde anlatılsa, kadınları ve erkekleri ayrı ayrı, ne düşünürlerdi? Kanaatimize göre, erkekleri böyle bir yükümlülüğü kesinlikle kabullenmezler, kadınları da böyle bir lütfu mahzar olmak için can atarlardı.

Hemen belirtelim ki, bu çağ insanının ilk elde aklına gelen ve bu hükümün en zayıf halkası gibi gösterilmeye çalışılan nokta, erkeğin “**minnet bek-**

³⁴ Vecdi Aral, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul, 1983, s.37-38.

³⁵ “İnsanlık tarihinin ilk devirlerinden itibaren pazarlar, ticaret yerleri, değiş tokuş meydanları hep olageldi. Ama Pazar (veya piyasa) hiçbir zaman tanrılaştırılmadı. Çünkü her zaman pazardan başka değer ve anlam merkezleri oldu. Yani başka tanrılar da hep var oldu. Pazar, başka kurumlar arasından bir kurumdu. Ama Karl Polany’nin *The Great Transformation* (Büyük Dönüşüm) isimli klasik eserinde belirttiği gibi, Pazar, diğer tanrılar arasından sıyrılarak yükselmeye başladı ve sonunda baş tanrı haline geldi.”
Harvey Cox, “**Piyasa Tanrısı**” (trc. Ali Köse), *Marife*, yıl, 5, sayı, 1, s. 199.

leme”, kadının da sürekli “**minnet etme/minnet altında bırakılma**” duygusudur. Açıkça ifade edelim ki bu düşünce tarzı, son dönemlere has ârîzî bir haldir. Zira bu yükümlülük erkek tarafından, kendisine ilâhî bir görev olarak tevdi edildiği inancı ile öylesine içselleştirilmiştir ki, böyle bir düşünce aklının ucundan bile geçmez. Tıpkı bir annenin yavrusunu dokuz ay karnında taşımasını ve ardından iki sene süt emzirmesini, baş kakıncı etmesi nasıl düşünülemezse bu da öyledir. **Zira sonuç itibariyle bu hüküm, ne kadının ne de erkeğin tercihidir. Bu hüküm Allah’ındır ve O’ndan gelene sadece boyun eğilir ve bu boyun eğme de, kerhen değildir.** Çünkü mümin kul O’ndan gelen her emrin ve hükmün sayısız hikmetler gizlediğini, bunların bir kısmına aklımız ermese de, bu durumun sonucu değiştirmeyeceğini bilir. O sebeple de bu emirlere ve yasaklara gönüllü olarak boyun eğer. Netice olarak ne kadın kendisini minnet altında hisseder, ne de erkek bu görevini baş kakıncı yapmayı düşünür. Şayet aksi örnekler mevcutsa, bu tamamen koyu bir cehaletin ürünüdür. Bu durumda söylenecek tek söz kalır: “**Bâtıl makîsun aleyh olmaz.**”

Ayrıca gözden kaçırılan bir diğer nokta ise çalışan kadının, patronu veya âmiri karşısındaki pozisyonudur. “**Senin yerini almak için sırada bekleyen on bin kişi var kızım**” yollu tehditleri yutmak mecburiyeti ve zaman zaman kalabalıklar içinde maruz kaldığı kötü muameleye katlanma zorunluluğudur. İdeolojiyi aklın ve ahlakın önüne koyan aydınlanmacılar, bu çağda öyle bir hava estirmişlerdir ki, sanki çalışan kadın zihnen, kalben, bedenlen fevkalade “**ideal bir yaşam**” sürmekte, ama kendisini çocuklarının adam olmasına, yuvasına ve eşine adayan kadın “**çileli bir ömür**” tüketmektedir. Mevzu müsaade etseydi bunun hiç de böyle olmadığını isbata yetecek kadar materyale sahiptik ama ne yazık ki konu dışına çıkmak endişesinden dolayı bu fırsatı değerlendirme imkânından mahrumuz.

Ancak şu kadarına işaret etmeden geçmeyi doğru bulmuyoruz: Günümüzde “evrensel” bir anlayış olarak sunulan ve kadın-erkek eşitliği bağlamında ele alınan **kadının çalışma hakkı** konusu, birçok konuda **denge bozucu** bir mahiyet arz etmeye başlamıştır. Bu gün, sözü veya yazıyı mahiyetine göre değil de kâtibine veya kâiline göre değerlendirmeye hazır şarklılar tarafından, sadece benim konumumdaki bir ilahiyatçının ağzından veya kaleminden çıktığı için hemen reddedileceğini ve sahibinin de yobazlıkla, tutuculukla, geri kafalılıkla suçlanacağını bile bile bu konudaki düşüncemi ifade etmeden geçmek istemiyorum ve derdimi anlatabilmek için önce bir alıntı yapmak istiyorum:

“Karma eğitim mi daha iyidir, ayrı eğitim mi” tartışması ABD’de ve Avrupa’da uzun yıllardır yapılıyor. Özellikle Almanya ve ABD’de 90’lı yıllarda karma eğitimin ciddi bir biçimde sorgulanmaya başlandığını, batıda çok sayıda eğitimcinin karma eğitimi “yüzyılın en büyük pedagojik yanılması” olarak nitelediğini okuyoruz. Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı başkanlığında bir

ekip tarafından 2003 yılında hazırlanan "Eğitim Ve Toplumsal Cinsiyet" başlıklı çalışmada da, Amerika'daki kız okulları üzerine yapılan araştırmalara atıf yapılarak kız okullarının karma okullarla karşılaştırıldığında kadınların entelektüel ve sosyal kapasitelerini, akademik yeteneklerini ve kültürel farkındalıklarını daha çok arttırdıklarını ortaya çıkardığı belirtiliyor."³⁶

Daha düne kadar evrensel bir koro düzeni içinde savunulan **karma eğitim** için bu gün yapılan bu değerlendirmeyi bir kere daha vurgulamak istiyoruz: "**yüzyılın en büyük pedagojik yanılması.**"

Kadının çalışma hayatı için de on sene sonra aynı değerlendirmenin yapılacağından o kadar eminiz ki. Zira ne kadın bu konumundan hoşnut, ne de ailenin diğer fertleri. Çalışan kadının çocukları anne şefkatinden ve ilgisinden mahrum olarak, perişan vaziyette, sevgisiz ve ilgisiz büyümekte, bu durum ise ileride sevgisiz büyüyen bu çocukların söz sahibi olacağı toplum için ciddi tehdit potansiyeli taşımaktadır. Bu çocuklar annelerinin kendilerinden esirgediği sevgi ve şefkatin intikamını, bir ömür, başkalarından çıkarmak için her fırsatı kollayacaklar, dolayısıyla hayatlarını, sürekli infilak etmeye hazır bir hınç, öfke ve hiddet bombası olarak geçireceklerdir.

Diğer taraftan, modern çalışma şartları ve anlayışı, kadının kimyasını bozmuş, anne ve eş olarak yaratılan ve son asra kadar böyle gelen kadın ilk defa bu asırda, bütün itaat, hürmet ve nezaketini patronuna ve amirine hasrederken, bütün şiddet, nefret, hırçınlık ve kabalığını kocasına saklamaktadır. Bu telakki değişikliğinin tabii bir neticesi olarak günümüz kadını –büyük ölçüde- **patronuna/âmirine itaatkar, kocasına isyankar** bir ahlak edinmiş, bir başka ifadeyle, **koca merkezli değil, patron merkezli** bir karaktere bürünmeye başlamıştır.

Bu anlayış değişikliği kadını öyle bir noktaya sürüklemiştir ki, evinde kocasının çorabını çekmeyi kadınlık onur ve gururunun zedelenmesi olarak görürken, iş yerinde manikür-pedikür olarak çalışıp, günde elli tane erkeğin ayak tırnağını kesmeyi ve temizlemeyi, çalışan kadın imajı altında prestij olarak algılamış, böylelikle, sakatın da sakatı bir mantık ve anlayış sefaleti içine sürüklemiştir.

Ayrıca aşırı üretim ve tüketimin yerküreye mâliyetinin ne kadar yüksek olduğu görülmeye başlanmıştır. Artık bu küre, bu maliyeti ödeyememektedir. Bu yüzden işin farkında olanlar dehşet içindedirler. **Böylesine ciddi bir konunun henüz insanlığın birinci gündem maddesini teşkil etmemesi de bir başka felakettir ve dünyamızın nasıl yönetildiği ve gündemlerin nasıl oluşturulduğu hususunda fikir vermesi bakımından önemli bir noktadır.** Diğer yandan gelişmiş ülkelerdeki **eksi nüfus büyümesi** tedirgin edici boyutlardadır. Bütün bunlara ilaveten **çevre kirliliği**, artık çuvala sığmayan bir mızrak olmaktan çoktan çıkmıştır. Ve daha bir yığın başka problemler...

³⁶ Gülay Göktürk, *Tercüman*, 28. 10. 2004

Şimdiye kadar ucuz işçi gücüne ihtiyacı olan sermayedarların pompaladığı hava geçer akçe idi. Öyle sanıyorum ki, sermayenin bütün karşı koymasına rağmen çevreci görüş ve aile merkezli anlayış, bunlara ilaveten mutluluğu başarıya tercih eden yaklaşım ağır basacak –nitekim **kariyer** mi yoksa **mutluluk** mu önemlidir? sorusu artık sorulmaya ve çoğu zaman mutluluğu öne çıkaran cevaplar daha yüksek sesle verilmeye başlanmıştır- ve insanlık üretimde de, tüketimde de daha dengeli bir tutum arayışına doğru gidecektir. Çok kazanıp çok harcamak artık **övünülecek** bir özellik olmaktan çıkacak ve aşırı tüketim yapan ülkeler ve bireyler birer **suçlu** muamelesi göreceklerdir. Çünkü onlar soluduğumuz havadan, içtiğimiz suya kadar her nesneyi kirletmenin sorumluluğunun muhatabı kabul edileceklerdir. Şüphesiz böyle bir atmosferde, kadının çalışması konusu yeniden düzenlenecek ve hiç kimse artık çalışan kadını daha prestijli bir konuma yükseltmeyecektir. Ve belki işte o zaman konunun uzmanlarından birisi çıkıp, tıpkı eğitim konusunda olduğu gibi *“kadını, modern anlamda iş hayatının içine çekmek, son yüzyılın hem aile hem de çevre adına yapılmış en büyük hatası idi”* diyecektir.

Doğrusu o zaman, bütün dikkatlerini modern çağın verilerine odaklayan ve Allah’ın dinini her an değişen bu verilere göre yorumlamaya çalışanlar ne durumda olacaklardır, merak ediyorum.

Bir de şu hususu merak ediyorum: Herhangi bir modern ülkenin, mesela Amerika, Almanya veya Türkiye’nin, modern anayasasında veya yasalarında, bin sene öncesine ait bir gelenekten alıntılar bulunsa, mesela Amerika anayasasında, o yörenin yerlileri olan Kızılderililerin kabile yasaları arasında bulunan bir hüküm alıntılansa, o andan itibaren bu hüküm modern Amerika devletinin anayasa hükmü olarak mı değerlendirilir, yoksa hala falanca Kızılderili kabilesinin ibtidâi bir geleneği olarak mı?

Sanıyorum ki artık o hüküm Amerikan anayasası hükmü olmuştur ve hiç kimse artık o hükme basit bir kabile geleneği gözüyle bakamaz. Şayet bu kadar basit bir gelenekse, neden büyük ve modern bir devletin, ona anayasasında yer vermiş olduğunu izah etmek çok kolay olmayacaktır.

İnceleme konumuz olan husus için de böyle düşünüyorum. Allah Teâlâ, sayıları son derece sınırlı olan ayetleri arasında böyle bir hükme de yer vermişse, artık o hüküm Allah’ın hükmü olarak değerlendirilmelidir? Yoksa “neden” kendisi bir hüküm koymayıp da bir kabilenin cahiliyye âdetini “kannun” diye Kitab’ına aldığı sorusunun açıklaması yapılamaz. Zira iman prensiplerini, ibadet kurallarını ve ahlak ilkelerini belirleyen kudretin muamelat konusunda kullarını tamamen **sâbitesiz** bırakması gibi bir durum ortaya çıkar ki, bunun da açıklaması kolay değildir sanıyorum.

“Efendim, Allah bu konuda kullarını serbest bırakmıştır, çünkü onlar maslahatlarını daha iyi bilirler” denecek olursa, o zaman da, niçin O Yüce

Kudret'in, bütün dinlerde şeriatlar vaz' ettiğini, yani muamelata dair hükümler koyduğunu, bhusus, son din olarak gönderilen bu dinin de Kutsal Kitabında çok sayıda muamelata dair hükümler bulunduğunu açıklamak zor olacaktır.

“Ezmanın tegayyürü ile ahkâmın tegayyürü inkâr olunamaz”³⁷ meselesi ise bahs-i dîgerdir. Bu konuda sadece şu hususa işaret edeyim. Fıkıh tarihimizin ilk merhalelerinden itibaren bu kurala itibar edilmiş ama yaklaşık son otuz yıla gelinceye kadar hiçbir zaman, hiçbir ilahi hüküm, **tarihsellik**³⁸ illeti ile itham edilmemiştir. Yani bazı şartlarda ahkâmın değişmesini kabul eden ulema, bütün ilahi hükümleri evrensel, -kiyamete kadar hükümferma- görmekte idi.

“Muamelatın, değişen ve gelişen şartlara göre değişmesine ve gelişmesine müsaade etmek için” iddiası ise iki yönden muteber gözükmemektedir:

1-İnsanın, iman, ibadet ve ahlak olarak hiçbir değişiklik göstermeden aynı kurallara bağlı kalması istenecek ve onlar da bu talebe boyun eğerek ta Hz. Adem'den bu yana geçerli olan tevhid esaslarına ve onlara kadar gelen, bir kısmı geçmiş şeriatlarda da geçerli olan ahlak ve ibadet esaslarına bağlı kalacaklar, sıra muamelata gelince bu konuda herhangi bir sâbiteye bağlı kalmayacaklar. Bu noktada ciddi bir tenakuz görülmektedir.

2-Özellikle çağımızda yaşayarak görüyoruz ki, insan nev'i muamelat konusunda da bazı değişmez hükümlere bağlı kalmaya muhtaç imiş. Yoksa Akif'in dediği gibi olurmuş:

*“Behâim çıkmaz amma fitratın sâbit hudûdundan,
Beşer hâlâ habersiz böyle bir kaydın vücûdundan.”*

Son dönemde sadece **zina ve livata** üzerine yapılan tartışmalarla, sermaye çevrelerinin dünyayı sömürmek için nasıl etiksiz, kuralsız, ilkesiz ve ahlaksız bir tehâlükle üretim ve tüketim çılgınlığını körükledikleri hususlarını uzaktan müşâhede etmek bile, Akif'in ne kadar haklı olduğunu görmemizi ve bu konuda yeniden düşünmemizi gerektirecek yeterli materyalleri bize temin edecektir.

SONUÇ:

Bu bölümde, Diyanet İşleri Başkanı'nın, Hürriyet gazetesinde yayınlanan “**Müslümanlığın güncelleştirilmesi gereği**” üzerine yaptığı söyleşi üzerine Alev Alatlının kaleme aldığı “**Obskürantizm, Afazi Ve.....**” başlıklı yazısından yaptığımız alıntılarını nakletmekle yetineceğiz ve üzerine herhangi bir ilavede bulunmayacağız.

Çünkü:

1-Seküler bir eğitimle yetişmiş, din eğitimi almamış, dolayısıyla bir ila-

³⁷ Mecelle, 39

³⁸ **Mahallilik** tabirini daha ağır bulduğumu ifade etmiştim

hiyatçı kadar “**din**” denen olgunun ruhuna nüfuz etmesi kendinden beklenmeyen bir münevverin bile, komplekslerinden kurtulması, dürüst olması, zihni ve kalbi, safralarından arınması halinde, hakikate ulaşmakta, ilahiyat eğitimi almış olanları nasıl fersah fersah aşabildiğini hep birlikte müşahede etmek için.

2-Bizim meslektaşlarımızı her zaman Kitap ve Sünnet’ten daha çok büyülemiş olan modernizm ve hümanizm gibi kavramlar konusunda, hem mevzu hâkimiyeti, hem de dürüst yaklaşımı sebebiyle kendisine atıf yapılmayı bihakkın hak ettiği için.

3-Tam da benim söylemek istediklerime bire bir tetâbuk eden şeyler söylediği için.

4-Modernist ilahiyatçıların, uzun zamandır, gelenekçi ve muhafazakâr olarak gördükleri meslektaşlarına karşı, amirin memura, bürokratin sade vatandaşa, patronun işçiye, şehirlinin köylüye, aydının halka, ilerinin geriye, çağdaşın çağdışına, medenin bedeviye vs. baktığı, yani aşağılayan, küçümseyen, hor gören, en azından önemsemeyen hatta küçümseyen bir bakışla baktıkları, dolayısıyla onlar ağızları ile kuş da tutsalar, kaale alınmayacakları için. ...

5-Böyle düşüncelerinin temelinde de “sizler felsefe okumuyorsunuz. “ ithamı yattığı, dolayısıyla cevabı, felsefeyi sadece okuyan değil aynı zamanda okutan ve yazan bir üstaddan almalarının daha anlamlı olacağını düşündüğüm için...

İşte Alev Alatlının yazısından bazı cümleler:

. Diyanet İşleri Başkanı..., Hürriyet gazetesine yaptığı tarihî açıklama'da "Müslümanlığın güncelleştirilmesi" gerektiğini, Kur'an'ın yeniden yorumlanmasına ihtiyaç duyulduğunu" söylemiş. Gazete de haklı olarak bir büyük manşet atmış: "**Yirmi birinci yüzyılın vaazı.**"

Süleyman Demirkan" beyin yalancısıyım ama Başkan, gerçekten de "din ile modernlik arasında bir çatışma olmaz" buyurmuşlar da, "**Biz dini değil, kendi dindarlığımızı, yani Müslümanlığımızı modernleştirmeliyiz. Dindarlığı şartlarımıza göre sorgulayıp düzenleyebiliriz**" diye bir de açıklama getirmişlerse, vay halimize!

Sayın Başkan'ın cümlesini şöyle değiştirirsem, neden başıma taş düşmüş gibi olduğumu daha kolay anlatabilirim belki: "... **biz tıbbı değil, kendi tıp anlayışımızı, yani hekimliğimizi modernleştirmeliyiz. Kendi tıp anlayışımızı şartlarımıza göre sorgulayıp düzenleyebiliriz.**" " Cümle, **obskürantizmin** ders kitabı örneği değilse, düpedüz afazi! Yeri gelmişken, "obskürantizm" muğlaklaştırma, müphemleştirme, karartma, üstünü örtme; **afazi**, Yunanca aphasia'dan. Sözcükleri anlama/kullanma yetisinin kısmi veya tümünden kaybı ki, beynin kendisine gelen uyarıları belli bir düzen içinde

ve otomatik olarak anlamlandıramadığı durumlarda ortaya çıkar. Ne gibi? "**Din**" ve "**modernlik**" gibi, birbirinin taban tabana zıddı anlamlar ifade eden iki kelimenin "... arasında bir çatışma olmaz" iddiasıyla içlerinin boşaltılması, üstlerinin örtülmesi gibi.

Modernite ve din arasındaki bağ:

Hocamızın "**modernite**" sözcüğünün **Avrupa Aydınlanması**'na tekabül ettiğini; **Allah'ı, Kâinat'ın sonsuzluğu ile özdeşleştirilen ve fakat insan hayatı üzerinde etkisiz bir soyutlamaya dönüştüren düşünce ekolünün simgesi olduğunu** bilmemesine imkân var mı? Yok. **Modernist dünya görüşünün**, Kâinat'ın belirli birtakım matematik kanunları uyarınca mekanik hareketler sergileyen "madde"den ibaret olduğu anlayışının üzerine bina edildiğini bilmemesine imkân var mı? Yok. "**Modernite**"den Allah'a en azından madde dünyasında yer kalmadığını, varsa bir rolü Kâinat'a "İlk Hareketi" vermiş olmaktan ibaret olduğunun anlaşıldığını bilmemesine imkân var mı? Yok. "**Modernite**"nin Allah'ın hem kişiliğini, hem de bağımsız hareket sahasını yitirmesi anlamına geldiğini bilmemesine imkân var mı? Yok. Bütün bu saydığım nedenlerle "**modernite**"nin **Allah'ı Kâinat'ın merkezinden almış, yerine "insan"ı koymuş olduğunu** bilmemesine imkân var mı? Yok.

İngilizce bildiğini söylediğine göre, "**humanism**" kelimesinin human/insan kelimesinden türediğini, "insancılık" sözcüğünün theism/tanrıçılık kelimesini nehy eylemek üzere kullanıldığını, "**Tanrı'nın yerine insanı geçirmek**" gayretini karşıladığını bilmemesine imkân var mı? Yok. "**Humanism**"in bir telmihinin de "**dinsiz insan-merkezciliği**" olduğunu bilmemesine imkân var mı? Yok.

O halde nedir? Önerdiği, "... sırtını içinde yaşadığı topluma dönen, ona gözünü kapayan değil, çağını ve toplumunu doğru okuyan, gören ve dikkate alan bir dindarlık anlayışıdır." Yani? **Yani hem dindar olacak, hem de müminliği, insancıl ve kültürel bir harekete indirgeyecek, Kur'an'ı çağın felsefe ve dinleriyle birlikte aynı kefeye koyacaksınız.** "Dinde reform olmaz ama dindarlığımızda yeni gelişmeleri kucaklayan yenilenmeler olur...

"Eğri oturup, doğru konuşalım: Başkan'ın "**dindarlığı şartlarımıza göre sorgulayıp düzenleyebiliriz**" önerisi, müslümanların kendi geleneklerini yaratma özgürlüklerinin, bireysel mağfiretlerinin peşine düşmelerinin, Tanrı ile ilişkilerinin kişiselleşmesinin teşvik edilmesi, diğer bir deyişle, geleneğin devalüasyonu anlamına gelir. Telmihi, Müslümanların inançlarının, natanam, eksikli, ya da yanlışlarla malûl olduğudur. **Eğer bu doğruysa, dinde "reform" ne demek, düpedüz "devrim" gerekir!"**